

Kökényesi Zsolt: Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765). L'Harmattan, 2021. 534 o.

Szabó Andrea

„Csak azt bánom, most Bécsben nem vagyok, érthetnék én is távolról valamit. Én tülem mindent titkolnak. A minemő Memorálist nyuitottak is be Nominé Regni, egy beötűit sem láttam.”¹⁵

A 18. századi magyar történelem szorosan összefonódik a bécsi központú Habsburg Monarchia történetével. Az ezt megelőző századokban hazánk állandó fegyveres összecsapások színtere volt, a darabokra szakadt ország különböző területein élő nemesség politikai nézetei, meggyőződése szerint fordult a bécsi udvar felé, vagy szállt szembe annak hatalmi törekvéseivel. A Rákóczi-szabadságharc utáni időszakban – amely VI. Károly uralkodásának kezdetét is jelentette – olyan államszervezeti integráció ment végbe, amely a birodalom központosítási törekvését szolgálta, és ennek révén a Habsburgokhoz hű főnemesi családok udvari integrációja és politikai, hivatali érvényesülése is lehetővé vált. Bécsben felügyelték a pénzügyi, külügyi és hadügyi tevékenységeket, és a kora újkori bécsi udvar jelentette a tanulni és művelődni vágyó elit kulturális központját. A magyar elit bécsi jelenléte természetesen korábban is tetten érhető volt, hiszen a megelőző évszázadok folyamán is több magyar származású főnemesi személy töltött be hivatalt a bécsi udvarnál, de a 18. század folyamán olyan oktatási intézmények és állami hivatalok létesültek, amelyek szélesebb körben biztosították a nemesi ifjak elméleti és gyakorlati képzését. A későbbi, remélt magas hivatal elérésére tett kísérletek elengedhetetlen előzménye volt, hogy a hivatali pályához szükséges szaktudás megszerzése mellett olyan kapcsolati hálót építsenek ki, amely sokak számára csak a nyüzsgő és egyértelműen kulturális centrumként működő Bécsben volt lehetséges.

A peregrináció célállomása a kora újkorban Itália, Hollandia és Franciaország mellett egyre többször az osztrák birodalmi főváros, Bécs lett. Az uralkodói rezidenciába való bebocsátás egyben a kormányzati közegebe, az udvari társadalom szövevényes működésébe való betekintést is biztosította. Az etikett, a magas műveltség, a hadügyi tudományok, az idegen nyelvek megismerése, a jogi és adminisztrációs területen szerzett jártasság mind-mind lehetőséget biztosítottak a korszak *udvari emberről kialakított ideáljának* elérésére.

Az udvari integráció később a Magyar Királyságba visszatérő főneme-

¹⁵ Csáky Imre bíboros sorai gróf Pálffy János horvát bánnak. Idézi: Kökényesi Zsolt (2021): 13.

sek számára kiemelkedő hivatali pozíciót és karrierlehetőséget jelentett, mindezek mellett természetesen a formális, ceremoniális világban való könnyű eligazodás is előnnyel járt. A korszak számos magas rangot betöltő személye, politikai téren meghatározó alakja ilyen módon alapozta meg szerencsését, biztosítva ezzel nem csupán a maga, de családja számára is a könnyebb érvényesülés útját.

A magyar vonatkozású bécsi udvari integráció témájával – annak ellenére, hogy egyértelműen kiemelkedő szerepet játszott a hazai főnemesei családok életében – az eddig napvilágot látott szakirodalom csupán érintőlegesen foglalkozott.

Kökényesi Zsolt¹⁶ „A magyar arisztokraták integrációja a bécsi udvarba 1711 és 1765 közt” címmel készítette el doktori disszertációját, és summa cum laude minősítéssel szerezte meg doktori fokozatát az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola képzésén 2016-ban.

A szerző kutatási területe a Magyar Királyság története a 18. századi Habsburg Monarchiában, különös tekintettel a főnemesség politikai és kulturális szerepvállalására, udvari integrációjára, valamint a korszak oktatástörténetére.

Jelen kötet a szerző elmúlt tíz évben végzett alapos kutatómunkájának összegzése. 2016-os disszertációjának csupán két fejezete kapott helyet a monográfiában, ezen korszak (1711–1765) reprezentációtörténeti szegmensét pedig egy új kötetben kívánja majd összegezni. A monográfia tehát friss, számos új és értékes információval rendelkező forrás, amelynek első fejezeteiben megismerkedhetünk a kutatás előzményeivel és módszereivel is; a kötet célkitűzése, hogy nyomon kövesse és elemezze a magyar főnemesség császárvárosi reprezentációját.

A törzsszöveg három nagy fejezetre tagolódik – *Művelődés és szolgálat, Hivatali karrier és tanácsadói befolyás*, valamint *Az élet és a halál szinterei* –, érintve az udvari élet és karrier minden területét. E három tematikus egységen belül számos alfejezet tárgyalja az érintett téma legfontosabb forrásait, főnemesei személyeiről fellelt adatait és a történelmi korszak eseményeit egyaránt.

A primer levéltári források vizsgálata és elemzése a könyv minden fejezetére kiterjed, és elemzésüknél a szerző nem csupán a személyek lajstromára szorítkozik, hanem adatait összekapcsolja a hozzájuk köthető további dokumentumok egész sorával is: egyházi anyakönyvekkel, iskolai előmenetelről szóló matrikulákkal, személyes levelezéssel, számadáskönyvekkel, fizetési lajstromokkal, lakáskörülményekkel és nem utolsósorban a halálózásra vonatkozóan fellelhető információk vizsgálatával is. *Az élet és a halál szinterei* így számos főúri család esetében összekapcso-

¹⁶ A szerző MTM-oldala az alábbi linken érhető el: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10035199> (letöltés dátuma: 2022. 09. 08.).

lódnak, végigvezethetőek egészen az adott személy születésétől a haláláig.

A bevezető részben megismerkedhetünk a bécsi udvar historiográfiájával, ami magában foglalja azon szakirodalmak bemutatását, melyek intézménytörténeti szempontól összefoglalót, valamint elemzést is nyújtanak e korszakról, megismertetve a kora újkori bécsi udvarról és hivatali életről alkotott osztrák történelmi nézőpontot is a 19. századtól napjainkig.

A császárvárosban tanuló és felemelkedési lehetőséget remélő főúri családok ifjú tagjainak művelődési lehetőségeit a szerző alapos és minden részletre kiterjedő módon mutatja be: a lovagi akadémiák és a nemesi apródszolgálat mellett a korszak meghatározó jezsuita közép- és felsőfokú oktatásának részletes ismertetésével, változásainak nyomon követésével, segítségül hívva az intézmény kapcsán fennmaradt tanulói matrikulákat. Mindezek mellett részletes ismertetést olvashatunk többek között a *Pázmáneum*, a *Collegium Croaticum*, a *Landschaftsakademie*, a *Hadmérnöki Akadémia*, a *Savoyai Akadémia*, valamint a Mária Terézia által életre hívott *Collegium Theresianum* alapításáról, működéséről, képzési lehetőségeiről és az ott tanuló magyar főnemesi származású diákokról is, ennek köszönhetően a kötet az egyes nemesi családok kutatásához is nagy segítséget nyújt.

A szerző a Habsburg-udvartartás bemutatásához a korabeli sajtót és adminisztrációs dokumentációkat is segítségül hívta. Az udvari kalendáriumok, a számadáskönyvek és egyéb hivatali dokumentumok részletes személyi információkkal szolgálnak az udvari élet fontos szereplőiről, iskolai képzettségükről, de anyagi és tulajdonviszonyaikról is. E források¹⁷ alapján a szerző alapos vizsgálat alá vetette az udvartartás szerkezetét és az ott tevékenykedő magyar származású személyek arányát is az 1711 és 1765 közötti időszakban. A bécsi kormányzerveknek szentelt fejezet betekintést nyújt a Magyar Udvari Kancellária, az Erdélyi Udvari Kancellária és az Udvari Haditanács felépítésébe, részletes leírással szolgál az udvartartás személyi állományának számbeli változásáról, az egyes hivatali tisztségek szerepéről és az azt betöltő személyekről, juttatásaikról.

A kötet által tárgyalt korszakban lakosságszám tekintetében Európában London, Párizs és Nápoly után a negyedik legnagyobb lélekszámú várossá fejlődött Bécs – amely egyben a császári rezidencia szerepét is betöltötte – nem kerülhette el a változást. VI. Károly uralkodásának idősza-

¹⁷ A primer levéltári források között ausztriai, franciaországi (Nancy), szlovákiai (Kassa, Szokolca), csehországi (Brno) és hazai levéltári dokumentumok is fellelhetőek. A kutatás érdeme, hogy nem csupán hazai és osztrák levéltári anyagokat dolgozott fel, hanem az egykori Monarchia területére kiterjedő vizsgálatot végzett.

kában egy olyan városfejlesztési terv kezdett kibontakozni, amely Bécset egy modern, császári központhoz méltó metropolisszá igyekezett formálni. A 18. századi bécsi városkép átalakulása – amelyet a kötetet gazdagító korabeli illusztrációk is szemléletessé tesznek – kiemelkedő jelentőséggel bírt a városba érkező jelentős személyek véleményére, és nem utolsósorban a zsúfolt nagyváros lakhatási körülményeit is átalakította. A *Hofquartier*hez való hozzájutást, melynek a bécsi szállásokra való sikeres pályázat is elengedhetetlen előfeltétele volt, szintén nagymértékben befolyásolta a magasrangú patrónus vagy politikai befolyással rendelkező személy ajánlása. A magyar főnemesség bécsi udvari integrációjának állapota az ingatlantulajdoni viszonyokban is lemérhető. A szerző által összegyűjtött információk elemzése révén megfigyelhető a saját bécsi ingatlantulajdonnal rendelkező nemesek számának csökkenése és növekedése, amely szoros kapcsolatban állt a bécsi kormányzat és a magyar nemesség közötti feszültség enyhülésével vagy növekedésével. A legjelentősebb családok nevét találjuk e lajstromban: Batthyány, Erdődy, Esterházy, Pálffy, Draskovich és Nádasdy. Azon családok, amelyek bécsi saját tulajdonú ingatlannal bírtak, komoly politikai és társadalmi előnyre is szert tudtak tenni a többi főnemesi családdal szemben, és az itt megszerzett ingatlan egyfajta bécsi hídfőállásként működött, helyszínét adva számos ceremonális eseménynek. A kötetben számos erre vonatkozó értékes információ található, ami új megvilágításba helyezi az egyes főnemesi családok tulajdoni viszonyait és ehhez kapcsolódó társadalmi térnyerését is.

A Bécsben élő magyar főnemesi családok számára nem csupán a hivatali élet területén volt fontos a megfelelő kapcsolatok kialakítása, éppoly fontos volt a következő generáció sorsát is nagyban meghatározó, megfelelő házastárs kiválasztása és a reprezentációs célokat is szolgáló bécsi – leggyakrabban a *Hofburg*ban megrendezésre kerülő – esküvő. Az erre vonatkozó elemzés jelen kötetben nem csupán száraz adatleírást tartalmaz, hanem a szerző diagramokkal is szemlélteti az esküvői ceremóniák jelentőségének változását.

Kiemelkedő adattár a téma mélyebb megismeréséhez hozzájáruló 30 oldalnyi függelék, amely bemutatja a Habsburg-udvartartás magyar (vagy magyar kötődésű) tisztségviselőit, az általuk betöltött tisztségeket, a szolgálati idő pontos felsorolásával, a Bécsbe érkező magyar személyek (*Wienerisches Diarium* alapján összeállított) névsorát, a bécsi (belvárosi) plébániákon keresztelt magyar főnemesek adatait, és felsorolja a Bécsben elhunyt magyar főnemesek nevét is.

Kökényesi Zsolt jelen kötete a bemutatni kívánt korszak alapos elemzése, munkája részletes és számos részletre kiterjedő összefoglalója annak a folyamatnak, ahogyan a 18. századi főnemesi családok igyekeztek megtalálni az érvényesülés útját. A szerző felvonultatja és elemzi minden

fontos összetevőjét annak a közegnek, amelyben a bécsi *natio Hungarica* elitje élt és tevékenykedett.

Az integrációs folyamat nem csupán a főnemesség számára bírt alapvető jelentőséggel. Az udvar számára a Bécsben kiművelt és az uralkodóhoz lojális főnemesi családok politikai támogatása elengedhetetlen volt a birodalom és a tartományok szövetségének hosszú távú fenntartásához.

Az udvari beágyazottság, az ott szerzett tapasztalatok és ismeretek hatásai a 19. század folyamán és a 20. század első évtizedeiben is megfigyelhetők, s habár a későbbi Osztrák–Magyar Monarchia és Magyar Királyság időszakában már új szellemi és kulturális központok is létesültek, Bécs mindvégig megtartotta kiemelkedő jelentőségét. A magyar újkori történelem kiemelkedő alakjai sok esetben azon családok leszármazottai, akik a 18. században bécsi *udvari emberként* – *honnête homme*-ként – építették ki hivatali és politikai karrierjüket, és az általuk kiépített kapcsolati háló még számos emberöltőn át biztosította a hatékonyabb érvényesülés útját.

Az udvar vonzásában című kötet hiánypótló mű, amely alapos és kiemelkedő kutatói munka eredménye, nélkülözhetetlen olvasmány a téma és a korszak iránt érdeklődő szakemberek és laikusok számára egyaránt.